

Məmməd Arazın sufi həqiqətinə çatmış "Dünya"sı...

Turqut Ozalın 80-ci illərdə səsləndirdiyi bir fikrə rast gəlirəm.

"Şəriətdə bu sənindir, bu mənim, təriqətdə bu həm sənindi, həm də mənim. Həqiqətdə isə bu nə sənindi, nə də mənim".

Sonra bu fikir haqqında Bu ifadələr hər şeydən əvvəl təsəvvüf (sufilik) inanişi içində keçərlilən bir ölçüdür.

Mehmet Demirçidən bir yazı oxuyuram.

O deyir ki, şəriət deyincə, dindəki zahiri hökmlər, hüquqi qanunlar, insanın bədəni və dünyası ilə bağlı xüsusiyyətlər ağıla gəlir.

Təriqət "gediləcək yol, üsul, hal və gediş" mənasına gəlir. Təsəvvüf termini olaraq təriqət Allaha çatmaq istəyənlərə məxsus adət, hal və davranış deməkdir. Təsəvvüfdə təriqət insanların mənəvi qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək üçün qurulmuş dini-mənəvi yola deyilir.

Həqiqət təsəvvüfdə "zahirin arxasındakı örtülü və gizli mənə, dini həyatı ən yüksək səviyyədə yaşayaraq ilahi sirlərə çatmaq" kimi mənaları ifadə edir. Bu isə dini hökmlərin məqsəd və hikmətinə uyğun bir şəkildə şərh olunması, əskiksiz tətbiq olunması və yaşanması deməkdir.

Dində mülkiyyət haqqı var. Eyni zamanda hüquq deməkdir şəriət. Şəriət ölçülərinə görə hər kəsin malı özünə aiddir. Ondən istədiyini kimi istifadə edə bilər. Sən malın səninki, mənim malımsa mənimkidir.

Təsəvvüf bir mənəvi olğunlaşma yoludur. Təriqət bunun qurumlaşmış şəklidir. Bu yola girən hər kəs paxılıqdan, xəsislikdən can qurtarıb comərd olmağa çalışır. Nəticədə şəxsi malından lazım olduğu qədər ehtiyacı olanlara paylamalıdır. Buna görə də sən malın həm sənindir, həm də mənim.

Təsəvvüf yolunda olan birisi nəfsini o qədər tərbiyə edir ki, elə bir nöqtəyə gələr ki, kainatda gerçək varlığın Allah olduğunu, dolayısı ilə hər şeyin sahibinin Allahın olduğunu dərk edir. Anlayar ki, biz bir əmanət sahibləriyik. Əşya, mal-mülk, dünya varlığı həqiqətdə heç birimizə aid deyil. Hər şey Onundur.

Bura qədəri yaqın ki, sizə də aydın oldu. Dünya malı ilə bağlı bir çox buna oxşar fikirlər var. Məsələn, "Sultan Süleymana qalmayan dünya, sənə də qalmaz" kimi.

Bütün bunlar sizə bir mahnını, bir şeiri xatırlatmadımı?

"Dünya sənindir, dünya mənim, dünya heç kimin"...

Gəlin bu misranın mənasını açaq.

Demək, nəymiş? Dünya həm sənindi, həm mənimdi, həm də heç kimin. Bir misrada şəriət + təriqət + həqiqət!

Bəs, şeirin bütöv halı?

Başlayaq birinci bənddən...

Bir taleyin oyununda cütlənmiş zərik, Yüz il qoşa atılsaq da qoşa düşmərik.

Bir zərrinin işığına milyonlar şerik,

Dünya sənindir,

Dünya mənim,

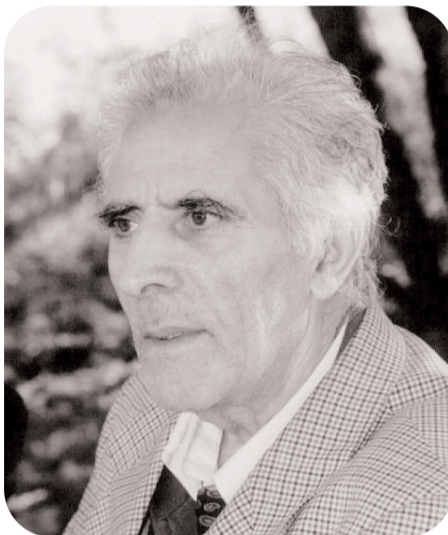
Dünya heç kimin...

Allah təkdir, hər şeyi cüt yaradıb. Gecəni gündüzə, qararı ağa, qadını kişi-

yə, həyatı ölmə, xeyri şərə yoldaş bilib. Və Allah özü elə bir zərrədir ki, milyonlar onun işığına şerikdir. İnsanlar yalnız onun işığına bənd olub həyat tapıb bilər. Əsl Günəş Allahın özüdür. O bizi qoşalaşdırıb atıb Yer adlı nərtdaxtanın üzərinə. Bəs bu oyunun nəticəsi necə olacaq?

Bir başqa şeirində Məmməd Araz cavabı özü verir:

Bu oyunda kim uduzdu, kim uddu, Peşimanı kim olacaq, nə bilim?

Şeirin birinci bəndində yaradılış, Yarıdan və onun axırı açılır...

Çevrəsindən çıxsa əgər sevda fırfıran, Bir ümidin ətəyindən tutub da fırlan, Eşidersən: pıçıldayır yıxılan, duran, Dünya sənindir, Dünya mənim, Dünya heç kimin...

Sevda nədir? Şeirin məntiqilə sevda dünyadır. Bəs bu sevda kimədir, kimin üçün fırlanır? Yadıma düşürmü Yusiflə Züleyxanın sevdası? Yusifin eşqindən dəliyə dönmən iki adam. Biri atası Yaqub peyğəmbər... Yusifə görə o biri oğullarını bağışlamayan, illərlə Yusifin yolunu gözləyən, ağlamaqdan gözlərinin qarasını itirmiş ata. Onunla bərabər, 30 ildən çox göz yaş tökən, gözləri kor olan, gözəlliyini itirən Züleyxa... Və bir gün Yusif Allahın icazəsilə Züleyxanın fərqi-nə varar. Onu sarayına gətirər. Gözlərini açar. Gözəlliyini geri qaytarar. Və bundan sonra Züleyxa günlərlə Yusifi unudar, Allaha ibadət edir. Ondən "Yusifin eşqindən çöllərə düşən Züleyxa indi niyə Yusifi görmür?" deyər soruşanda cavab verir ki, "Mən illərdir bütün qəlbi-mi Allahın vəlisi olan Yusifə bağlamışdım, amma indi başa düşürəm ki, dünyada sevləməyə layiq olan ondan da böyük bir qüvvə var - o, Allahdır. O Allah ki, Yusifi yaradan odur".

Bir yanda isə Yaqub peyğəmbər...

Allahın xəbərçisi gözlərinə görünər. Və deyər ki, Yusif kim yaratdı? Yaqub deyər - Allah! Bəs o zaman niyə Yusifə olan eşqini Allaha olan eşqindən uca tutursan?

İbrahim peyğəmbər oğlu İsmayıldan keçib onu Allaha qurban verdi. Məhz onun oğlundan imtinası yenidən onu oğluna qovuşdurdu. İndi sən də oğlundan imtina etməlisən Allah üçün. Belə-

cə Yaqub peyğəmbər Yusifi Allaha qurban edir. Və sonrası... Yaqub peyğəmbər oğluna qovuşar.

Yəni sevda fırfıran o vaxt çevrəsindən çıxar ki, Allah eşqi sən qəlbində o biri eşqlərdən cılız qalar. Və o an sən bir ümidin ətəyindən yapışmalısən. O ümid də elə Allahın özüdür. Və eşidərsən: pıçıldayır yıxılan, duran. Dünya sənindir, dünya mənim, dünya heç kimin...

Bu get-gəllər bazarına dəvədi dünya, Bu ömür-gün naxışına həvədi dünya. Əbədiyə qəh-qəh çəker əbədi dünya, Dünya sənindir, Dünya mənim, Dünya heç kimin...

Və elə həmin dünya özü dəvə kimidir. Dözümüdür. İnsanları susuz aparıb, susuz gətirər. O dəvə ki, bunca illər ərzində nələrə şahidlik etmiş. Nə sultanlar taxtından enmiş, nə padşahlar ölmüş və bu dünyadan əliboş getmiş. O, dünya malına aludə olan fironlara, dünya malını əbədi sayanlara qəh-qəh çəkmiş və əbədi yoluna davam etmiş...

Necə ki, sufilik - islamın canından qorxunu, hərfi, ehkamı dartıb çıxarır, yerini onun susuzluq çəkdiyi sevgi, həqiqət və vəhdətlə doldurur. Necə ki, sufilik "Mən öz mövcudluğumu dayandırmış, Allaha qərq olmuş, Onunla vəhdətə gəlmişəm!" - deyərək yer üzünü məhəbbətinin yönünü yalnız Xaliqə tuşlayır, Məmməd Araz da bu şeirlə bu dünyanın ancaq özünün əbədi olduğunu, qalan hər şeyin faniliyini, ötərliliyini bir daha göstərir.

Ayaq saxla, dövrənə bax ötəri belə, Min illərdir Araz belə, Həkəri belə. Axşamların, səhərlərin təkəri belə, Dünya sənindir, Dünya mənim, Dünya heç kimin...

Ayaq saxlayıb öz ətrafına göz gəzdirsən görərsən ki, Araz da, Həkəri də elə hey gah axır, gah quruyur. Axşamlar səhərləri, səhərlər axşamları yola salır. Və bunların hamısı insanın iradəsindən kənardadır və onu idarə etmək mümkün deyil.

Gülünclərə gülünc gələn bu ada güldüm, Yüyeninə hər əl yətan bu ata güldüm, Mən özümle oynadığım şahmata güldüm... Dünya sənindir, Dünya mənim, Dünya heç kimin...

Muradına çatmaq üçün mindiyi, amma çata bilmədiyi ata da, neçə-neçə şahları mat etdiyi Allahın dünya adlı şahmat taxtasına da Məmməd Araz gülməklə heyret etmiş.

Baxmayaraq ki, bu şeir 1976-cı ildə yazılıb və bundan sonra o, dünya haqqında başqa şeirlər də yazıb və mənə elə gəlir ki, bu şeir Məmməd Arazın dünya ilə bağlı başqa şeirlərindən ən üstüdə durur.

Hər bir halda, şairin özü demiş:

Dünya gözəl, dünya gözəl dünyadı...

"Ədəbiyyat" qəzeti